

Праця Гр. Наш.
«Про навчання дітей рідній історії», 1912 р.

Январь.

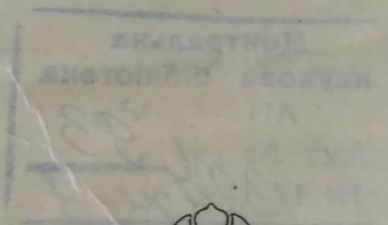
Другий рік видання.

== 1912.

Світло

Український педагогічний журнал.

Книжка п'ята.

Видання "Український Учитель".

Про навчання дітей рідній історії.

I. Причини.

Ніхто певне не стане сперечатися проти того, що навчання дітей рідній історії є перший ступінь до національного освідомлювання, бо хоч, скажемо, діти й знають рідну мову, навіть граматику її та й класичні зразки рідної літератури, то всеж таки цього ще мало за для того, щоб поставити дитину на міцний, так би сказати, науковий ґрунт національної свідомости, національного самовпевнення, без якого людина завше вагається й не знає, куди їй пристати. Щоб вважати себе членом певної нації, мало знати й любити свій народ. Життя дало нам тисячі таких типів, що й знають про „Неньку-Україну“, навіть люблять її, а все-ж таки це не перешкоджає їм вважати себе „общеросами“. Любов, не маючи під собою розумового ґрунту, досить часто переходить в межі сердечної етнографії, в платонічні маниловські побажання, якими вимощено пекло. Людина лиш тоді стає певним, не мертвим членом нації, коли досконально знає, хто вона й що вона з роду, коли дійсно знає свій народ, знає його історичну долю, його колію в історичнім житті, його прирощену національну вдачу, здібности, хист; одним словом, певне знає і виразно відчуває на собі ті прикмети, що відзначають його, як певну окрему націю; коли знає, що в того народу є неодмінного, вічноцінного, характерного і що тимчасового, поверхового; коли розуміє, чому то цей народ має такі то та такі риси національного обличча, а не інші; коли безпосередньо не тільки відчуває всіма фібрами своєї душі, а і впевнено, що хвилини розуміє свою органічно-психологічну приналежність іменно до такої то нації, а не до іншої.

Виразно й глибоко відчувати приналежність до певної нації має спромогу лиш та людина, що з малку зрослася з нею, що з малку звикла дивитися на рідну націю, як на щось міцне, постійне, віковичне, закономірне, що з давніх давен і при всяких умовах існувало, існує й буде існувати, що існує на якихось непорушних залізних законах і через те

ніколи не руйнується, а навпаки—міцніє. Для такої людини нація—ланцюг з найміцнішого заліза, а вона сама лиш нерозривне кільце його; для такої людини нація—непорушна скеля, кремінь, а вона сама лиш зерня його. Та-ж людина, що змалку не звикла ясно відрізняти свою націю від інших, що не добачає віковичних залізних законів національного гуртування людей, не відчуває їх на собі, не добачає, що її прив'язує до тієї чи іншої нації, не добачає характерних рис рідної нації—та людина помаленьку відривається од національного ґрунту. Вона й знає свою націю, часом навіть одверто й щиро величає себе членом її, але не почуває тісного органічно-психологічного зв'язку з нею, а через те й не живе її життям, не горює її горем, не радіє її радощами; а хоч і почуває часом, то не розуміє його і не звертає потрібної уваги, не помічає сучасних пекучих національних потреб та вимагань і не дбає про задоволення їх, а „разсудку вопреки, наперекор стихіям“ силкується позбутись якихось незрозумілих „сентиментальностей“.

Така людина часто вагається в своїх відносинах до рідної нації, не знаючи, коли і на яку ногу ступити: душа її прагне до рідного, а розум, не маючи певного знання про те рідне, шукає якісь інші чужі стежки до задоволення душевної жадоби. Така людина двоїться в своїх поглядах і відносинах до рідного. Скільки то ми, наприклад, знаємо людей, що виходять з наших рідних суто-українських сел, які знають і мову, і звичаї, навіть і літературу, а все таки чужі українській нації? Скільки то ми знаємо українських селянських дітей, що, пройшовши через гімназію або іншу школу, забувають свою приналежність до української нації, гублять всякі зв'язки з нею? Скільки то ми знаємо тих „каючихся“, що по вищих школах закладають гуртки, громади і т. и., щоб повернутися до рідної нації, і все це лиш через те, що у них нема глибокої розумової свідомости в своїм національним походженню, нема знання про самих себе, а через те й нема глибокого переконання в своїх поглядах на своє національне походження. Все це ті люди, що змалку не зазнали рідної матері; це ті, що виростали національними сиротами, це ті „приймаки“, яким ніхто а ні разу завчасу не сказав, це ті „приймаки“, яким ніхто а ні разу завчасу не сказав, що в них є рідна мати, що жде їх не діждеться і кличе—благає, звертаючись до їхнього синовнього серця, не блукаючи сиротами по чужих степах та ярах, наймитами по чужих

господах, бурлаками—по непевних шляхах, а вернутися в рідну оселю і зажити в ній; це ті, що виростають на правах „пріємышей“, забуваючи—хто вони й що вони і не догадуючись, що їх лиш „усыновлено“. Виростають вони без матернього слова, без материнської ласки і забувають своє рідне. Потім, пізніше, й почувають, що вони згубили щось дороге, цінне, й шукають його, бажають повернутися до нього, але виховання, звички і т. и. наклали вже на них свою руку і не пускають туди, куди душа прагне. Душа їх почуває, що не в рідній вони хаті, бажається їм повернутися до рідного, та не знають вони, де воно й яке воно, не знають вони певної стежки до свого, а тому часто-густо через свою несвідомість та страх перед працею вони не щиро звертаються до рідного і часто своїм поведінням, своїми вчинками руйнують те, до чого несвідомо прагне душа їхня.

Отже, щоб не було таких національних калік, ми повинні дітей своїх змалку виховувати з ясним і певним національним поглядом, ми морально обов'язані подбати, щоб діти наші не були безбатченками і не блукали по чужих хатах, щоб на них не тикали пальцями як на байстрят та перевертнів, щоб не глузували з їхньої безрідности, та щоб і вони сами не пострікали нас недбальством, недоглядом; щоб вони знали—хто їх батьки і чиї вони діти; щоб знали, що і в них є певна родина, що вони члени певної нації, що так само віковична, як і інші, що так само має свої власні вартости, як і інші; що має й такі цінности, яких інші не мають; що накладає на них таке саме виразне своє тавро, як інші накладають на своїх членів; щоб вони знали, що перескочити в иншу націю або в „безнацію“ неможливо, щоб знали, що хоч і вважатимуть себе за членів иншої нації або „без нації“, то все таки насправді будуть лиш покручами, перевертнями, а не чим иншим. Ми повинні виплекати, розвинути в своїх дітях не тільки любов до рідної нації, а й ту розумову свідомість вартости своєї нації, що зветься національними гордощами. Ми повинні так виховати своїх дітей, щоб вони не тільки не почували якоїсь ніяковости, залічуючи себе до української нації, (що на жаль тепер часто трапляється через брак виховання), а навпаки, щоб залічування до української нації було їхніми гордощами.

Осягнути всього цього можна тільки тоді, як завчасу

звернути увагу на національне виховання дітей. А таке виховання, на нашу думку, неодмінно й тісно зв'язане з навчанням дітей рідній історії. Тим то навчання дітей історії набуває у нас особливої ваги і примушує виробити такі принципи і способи навчання, які найскоріше дали-б бажані наслідки. Тим більше, що способи навчання дітей рідній історії це не початий переліг не тільки у нас, а навіть і в російській методичці, в російській школі. Способи навчання мови, арифметики, інших наук можна легко на якийсь час позичити хоч би і в росіян, але навчання історії і там так кепсько стоїть, що позичити ні в якому разі нема чого. От же й необхідно нам самим ці способи вигадати й обміркувати. Тим то, подаючи нижче свої думки про способи навчання історії, прошу шановних товаришів учителів, та тих батьків, що сами учать дітей, висловити свої погляди, коли в чім не подгожуються зо мною, аби спільними силами поставити цю великої ваги справу на певний ґрунт.

II. Загальні вимоги.

Щоб кинути в дитячу душу зерно національних гордощів і запалити в ній вогник національної свідомости, досить буде прочитати виразно, художньо, з захопленням яке небудь оповідання з козацької старовини. Всім певно відомо, який вплив роблять на дитячу душу оповідання про Б. Хмельницького, Наливайка, Остряницю, Запорожську Січ і т. и. Та нема нічого й труднішого (розуміється, в наші часи і при наших умовах національного життя), як виплекати те зерно у буйну, здорову, міцну рослину; нема нічого труднішого, як підтримування першого вогника та розжеврювання його в постійний, рівний і незгасимий вогонь національної свідомости. Чи досить же то для цього зазначених і подібних їм оповідань? Чи надовго лишається слід від них, і який власне слід? Чи лишають вони слід в розумі дитини? Чи дають вони матер'ял для розуміння сучасного українського національного життя? Чи дають ґрунт для сучасної національної свідомости? Чи не правда ж те, що більшість таких оповідань розбурхує лиш мрії, а не показує шляху до здійснення їх? А через це діти звикають дивитись на українське життя, на українські традиції лиш як на минуле, що живе лиш в спогадах, і Україна вважається їм лиш як гарна давня казка, про яку

можна помріяти, але до життя ніяк прикласти не можна? Перед нами ж завдання не лиш захопити дитячу душу на час, розбурхати її мрії, а й дати споживу розумові, дати такий матер'ял, в який розбурхана мрія втілювала б свої поривання і пересажувала б їх із казкового краю в дійсне життя. А цього одними оповіданнями ніяк не вдієш. Художніми оповіданнями можна і потрібно користуватись, як підбадьорюючим матер'ялом, але за для серйозного розвитку національної свідомости треба пошукати інших стежок.

Щоб дати дитині правдиве, систематичне й міцне національне виховання, треба навчати її рідній історії і навчати так, щоб вона з самого початку й до самого кінця йшла рівним твердим кроком і певним шляхом, не застрибуючи наперед і не засижуючись де не треба. А щоб цей шлях був ясним і не тяжким, треба подавати дитині такий матер'ял, суть якого вона не тільки відчувала б душею, а й легко розуміла, запримічала, та й зв'язувала одно з другим без сторонньої помочи і робила відповідні висновки що до сучасного життя. Такого ж свідомого відношення дітей до історії можна осягнути лиш в тім разі, коли перші вже виклади зв'язувати з дійсним життям. Для цього мусимо починати вчити історію не з книжки, а з життя. Цим самим ми привчимо дитину цікавитися не реченнями, а змістом. Коли ж діти вчать по книжці, то звикають лиш заучувати оповідання, переказувать їх, не добіраючись до змісту, звикають в кращім разі зв'язувати готове з готовим, а не навчаються з фактів життя робити загальні історичні висновки, не навчаються сучасне з'явище ставити на історичний ґрунт та порівнювати його з історичними подіями, через що й складається у них погляд на історію, як на якийсь архив непотрібного для сучасного життя матер'ялу, і історія здається їм мертвою, непотрібною. В цім легко пересвідчитись, звернувши увагу на вихованців сучасної російської школи. Ми часто бачимо людей з вищою освітою, навіть серйозних людей, що не мають певного історичного світогляду і через це дивляться на історію тільки, як на щось минуле й до сучасного життя не придатне; історія для них має вартість лиш як приємні, романтичні спогади про старовину. Таке незацікавлення в історії і неуміння користуватись нею в сучаснім житті в великий мірі залежить від того, як ці люди навчались історії, а особливо, як викладалась їм історія, бо перші часи звичайно задають тон і надалі: коли зпочатку

дитину не зацікавити і не поставити справу на певний ґрунт, то після вже не легко направити.

Хоч в російській школі навчання історії займає досить почесне місце, але мусимо сказати, що ведеться воно занадто кепсько. Дітей не вчать розуміти історію, як ґрунт народнього життя, як джерело, з якого сучасне життя черпає потрібні висновки для кермування свого поступу, а примушують зачувати де-які епізоди, характеристики, ймення, роки і т. п. і діти, скінчивши курс, не знають, до чого свої історичні знання прикласти, навіщо здалось би їм те все, що вони запам'ятали.

В російській школі майже на всім просторі Росії існує спосіб викладати історію лиш оповіданнями. Вчитель розказує, а діти мусять вислухати, запримітити, а потім ще й „підзубити“. От, і все.

В російській школи немає навіть ні одного порядного підручника по історії, особливо для початкових шкіл. Ні змістом, ні мовою, ні способом викладу вони не відповідають своєму призначенню.

Отже, маючи на меті навчати своїх дітей історії як слід; маючи на меті поставити історію за ґрунт національного виховання, ми повинні уникати тих помилок, що робляться в російській школі, ми повинні завжди пам'ятати, 1) що історію треба викладати так, щоб дитина з самого початку й до самого кінця курсу відчувала, що вчить вона не про когось, а про себе, про своїх батьків, дідів, прадідів, про свій рід, вчить те, що лишило слід на її сучаснім житті, так чи инакше завжди впливає на це життя і вимагає тих, чи інших вчинків, того чи иншого поведження; 2) не можна напихати голову дитини готовими оповіданнями, йменнями, роками і т. и., бо це забиває лиш її баки, а не викликає розумової діяльності, 3) увесь час наука історії та історичних законів повинна складатись з живих розмов, знайомих прикладів з рідного життя, порівняннів сучасного з минулим і т. и., підручником користуватися слід, як найобережніше, аби лиш пригадати про що була розмова, 4) не історію вияснити живим життям, а навпаки—сучасне життя пояснити історичними законами, 5) перше ніж почати курс історії, неодмінно потрібно, так би сказати, ввести дитину в курс історії, це б то добре з'ясувати на живих зрозумілих прикладах, що таке історія і для чого вона потрібна.
